

Островий В.М. Біографія українсько-німецької родини Горін-Кнойпаух через призму тоталітарної епохи ХХ століття / Поділля та Південно-Східна Волинь у першій половині ХХ століття: суспільно-політичні, соціально-економічні, культурно-освітні процеси та повсякдення: Матеріали міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 6 грудня 2017 р.) / [І. М. Шоробура (гол. ред.), В. М. Островий (відп. ред.), В. Р. Адамський та ін.]. – Хмельницький: ХГПА, 2017. – С. 225-237.

УДК 321.64 : 929.52 Горін-Кнойпах (430/477) «19»

В. М. Островий

Біографія українсько-німецької родини Горін-Кнойпаух через призму тоталітарної епохи ХХ ст.

Досліджується біографія українсько-німецької родини Горін-Кнойпаух через призму тоталітарної епохи ХХ ст., а саме від падіння імперій внаслідок Першої світової війни до розпаду «імперії зла» СРСР. Здійснено спробу на прикладі родини Горін-Кнойпаух відтворити основні віхи сімейної біографії на рівні мікроісторії в контексті епохи в якій вона проживала. Наголошено на тому, що тоталітарний режим є злочинним, антилюдським.

Ключові слова: Перша світова війна, біографістика, родина, сім'я, Р. Горін, Е. Кнойпаух, імперія, тоталітаризм, Німеччина, Зальцведель, СРСР, репресії.

Неодмінною умовою становлення Української правової, демократичної держави, є повернення із забуття минулого численних людських імен які творили історію, наше майбутнє. Значимість ролі особистості в історії спонукає науковців до активізації біографічних досліджень. Цьому сприяє розвиток вітчизняної біографістики як галузі історичної науки, яка поєднує різні підходи спеціальних історичних дисциплін, щодо дослідження особистості. Оскільки біографістика знаходиться на стику просопографії і генеалогії, варто відзначити, що її теоретичні підвалини закладав французький учений, представник школи «Анналів», Л. Февр. На його думку, основним завданням історика є відтворення «живої історії», а її центральним

персонажем – людину минулого зі всіма притаманними їй особливостями. Школа «Анналів» започаткувала новий напрям історичного дослідження – «нова сімейна історія», покликаний розглядати історію кожної особистості в контексті сучасного їй суспільства, її соціального та родинного походження [1].

Я. Р. Дашкевич, також вважав біографістику відтворенням «живих» образів історії на матеріалах конкретних джерел [2, 3, с. 427].

Вагомий внесок у розробку вітчизняної біографістики зробили В. С. Чишко [4], В. І. Попик [5] та ін.

В дослідженні використано історико-генетичний метод, що дозволив виявити властивості, функції та зміни досліджуваної реальності в процесі її історичного руху, що дає можливість у більшій мірі наблизитися до відтворення реальної історії об'єкта. Цей підхід також дозволяє продемонструвати причинно-наслідкові зв'язки і закономірності історичного розвитку, а історичні події та особистості охарактеризувати індивідуально.

Доречними стали також наступні методи дослідження: мікроісторії, лінійно-хронологічний, проблемно-хронологічний, історико-порівняльний, конкретно-пошуковий, історико-структурний та ін.

Початок біографії майбутньої українсько-німецької родини Горін-Кнойпаух поклала Перша світова війна, одним з ініціаторів якої стала Російська імперія.

У 1915 р. мобілізований солдат Російської імператорської армії (далі – РІА) Роман Стефанович (Степанович) Горін, мешканець с. Ріпна Подільської губернії (тепер Волочиський р-н, Хмельницької області, Україна), внаслідок запеклих боїв на російсько-німецькому фронті потрапив у полон. В подальшому до 1928 р. проживав і працював у Німеччині [6, арк. 16].

*Фото 1. с. Ріпна, Хмельницька обл., Волочиський р-н.
(Сучасний вигляд) [7].*

*Фото 2. С. Ріпна. Дерев'яна церква Святих Косми і Даміана, збудована за ініціативи молодого священника Аполінарія Розумовського в 1893 р.
(Сучасний вигляд) [8].*

У 1915 р. Р. Горін потрапив до табору для українських військовополонених м. Зальцведель (Земля Саксонія-Ангальт), який було створено за сприяння Союзу Визволення України (СВУ), з метою проведення культурно-просвітницької роботи серед вихідців з Наддніпрянської України. Табір проіснував до 1921 р., в якому перебувало 10 тисяч українців.

Фото 3. Перший праворуч, Р. С. Горін, серед групи українських військовополонених російської армії, (м. Зальцведель, табір для військовополонених, Німеччина, 20-ті рр. XX ст.).

Фото 4. Перший ліворуч, Р. С. Горін, серед військовополонених РІА, (м. Зальцведель, Німеччина, 20-ті рр. XX ст.).

На початку 1924 р. Р. С. Горін познайомився у м. Берліні з 24-х річною німецькою дівчиною Еллі Кнойпаух, яка працювала домогосподаркою наймаючись на роботу до різних землевласників. Роман і Еллі полюбили один одного і незабаром побралися. Еллі походила з незаможної родини, яка мешкала в передмісті Зальцведеля.

Її батько, Вильгельм Кнойпаух працював теслею. Мати, Анна-Катерина займалася домогосподарством [6, арк. 3].

***Фото 5. Весільне фото. Батькі Еллі Кнойпаух,
Вільгельм та Анна-Катерина, кінець XIX ст.,
Німеччина***

Зазвичай, в подібних ситуаціях на заваді шлюбу ставала низка перешкод. Зокрема, соціальне походження, відмінність культури, ментальність, історична консервативність німецьких родин тощо. Наприклад вихідці з німецьких земель, поселенці-колоністи які проживали на території Російської імперії з XVIII ст., (в Подільській, чи Волинській губернії) традиційно не брали шлюб з корінними мешканцями. Необхідно зауважити, що Роман Горін і батько Еллі, Вільгельм Кнойпаух воювали у ворожих один одному арміях – російській і німецькій.

***Фото 6. Вільгельм Кнойпаух, батько Еллі Кнойпаух,
солдат кайзерівської армії періоду Першої світової війни.***

Тому природно, що родина Еллі Кнойпах, була зовсім не в «захваті» від кандидатури майбутнього зятя. Однак, все ж таки, спільне соціальне походження та особистісні якості Романа взяли гору, а саме, повага і любов до їхньої доньки Еллі, володіння мовою, працьовитість.

Протягом наступних років у родині Горін-Кнойпах народилося троє дітей – Еріка (1924 р/н), Артур (1926 р/н) і Альвін (1927 р/н). Нажаль старша донька Еріка померла в 1927 р.

Протягом перебування в Німеччині родині Горін-Кнойпах прийшлося пережити важкі часи післявоєнної економічної кризи, що були продиктовані грабійницьким Версальським миром. Роман Горін сумував за рідною Україною та прагнув дістатися дому. Бажання повернутися на Батьківщину призвело до зростання психологічного напруження. На цьому ґрунті в родині виникали конфлікти. І не безпідставно. Повертатися треба було до чужої країни не тільки в культурному, але й політичному відношенні. Це була вже навіть не Російська імперія, а тоталітарний СРСР, в якому останні роки проводилися антинародні соціалістичні експерименти. Зокрема, «червоний терор», «воєнний комунізм», «продрозкладка», «НЕП» тощо.

Майбутній переїзд співпав у часі з протилежними за своїм змістом і значенням соціально-економічними та політичними процесами. А саме, початком стабілізації економіки Німеччини та згортанням нової економічної політики в СРСР. Не зважаючи на це, бажання повернутися до рідної України для Романа було нездоланим. Він навіть висунув дружині ультиматум про те, що в разі відмови їхати разом, забере з собою до СРСР в Україну старшого сина Артура. Безумовно, Еллі як мати, не могла погодитися з руйнуванням родини, і втратою сина, тому була змушена пристати на вимогу чоловіка.

Тим часом в Німеччині у Еллі залишалися батьки, бабуся, зведена сестра Фріда та велика кількість родичів. Батьки Еллі були категорично проти переїзду, однак завадити цьому не змогли.

В жовтні 1925 р. Роман Горін подає необхідні документи в радянське консульство. Основною умовою дозволу на виїзд до СРСР для Еллі Кнойпаух, стала відмова від німецького громадянства. Уникнути цього було неможливо, тому Еллі погодилася. Процес оформлення документів затягнувся, але завершився позитивним рішенням. Маршрут на Батьківщину пролягав через м. м. Берлін, Варшаву, Підволочиськ. Лише в жовтні 1928 р. сім'я Романа і Еллі Горін разом з дітьми прибула в УСРР до рідного с. Ріпної.

З переїздом до СРСР нове випробування очікувало на родину Романа та Еллі Горін – розгортання колективізації в селах України. Сталінський тоталітарний режим прагнув остаточно покінчити з власником, основою українського спротиву будівництва соціалізму. Широке розгортання колгоспної системи і суцільного вивезення хліба з українського села, призвело до початку голодомору в Україні 1932-1933 рр.

В 1932 р. у родині народжується третій син Павло, а вже 1933 р. помирає від голоду Роман Горін [8].

Важка втрата чоловіка змусила Еллі вже наступного 1934 р. вступити до колгоспу, щоб якимось прогодувати трьох дітей. Однак важка виснажлива праця не давала можливості забезпечити елементарні потреби в їжі.

Єдине, що психологічно підтримувало та плекало надію на завтрашній день, це листування з родиною, що мешкала в Німеччині.

Фото 7. В центрі сестра Еллі – Фріда разом із своїми доньками.

Ліворуч, Еріка – 9 років, праворуч, Урзеля – 17 років

Фото 8. Рідні Еллі Горін-Кнойпаух. Німеччині. 1940 р.

Поштовий зв'язок здійснювався до лютого 1941 р. Напередодні військового вторгнення Німеччини в межі СРСР, в черговому листі сестра Фріда вимагає повернутися Еллі до Німеччини. Однак, для цього необхідно добитися аудієнції у німецького консула та отримати дозвіл на виїзд. В грудні 1940 р. Еллі звернулась до односельця Еміля Фрідріховича Ванке, з проханням підготувати відповідне звернення. Вже 9 лютого 1941 р. на адресу Еллі надійшли анкети на виїзд з німецького консульства [6, арк. 18]. Залишалось їх заповнити та відправити поштою. Оскільки всі іноземці, а особливо вихідці з Німеччини були під особливим контролем радянських органів держбезпеки, подібне листування не могло залишитися без наслідків. Особливо, якщо зважити на те, що в Західній Європі вже йшла Друга світова війна. Сталінський тоталітарний режим намагався виявляти і знешкоджувати всіх «неблагонадійних».

Побоюючись за життя власних дітей, Еллі Горін зволікала з прийняттям остаточного рішення, щодо виїзду до Німеччини. Можливо радянські спецслужби чинили перешкоди. Однак, як би там не було, 27 червня 1941 р. Еллі була заарештована органами НКВС. Початок війни між двома тоталітарними режимами Німеччиною і СРСР наблизив арешт Еллі

Горін. Ніщо вже не могло її врятувати. Тим більше, що органи держбезпеки інкримінували Еллі Горін жахливе за тих часів звинувачення: антирадянська діяльність. В процесі слідства з'ясувалося, що обвинувачувана неодноразово скаржилася односельцям на своє важке соціально-економічне становище:

«...Тут все працюєш, а жити нема за що. До колгоспу більше не піду. Діти голі й босі не можуть більше ходити до школи. Коли я буду їхати на Батьківщину, то навмисно повезу дітей босими й роздягнутими, нехай подивляться в Німеччині як живуть люди в СРСР...» [8, с. 11].

Вочевидь, єдиним злочином бувшої громадянки Німеччини був радянський соціальний реалізм і національна приналежність. Більше нічого не мало значення.

У перші роки війни, коли Червона армія відступала, Еллі Горін етапували до в'язниці м. Барнаула. Показовим було те, що її справу розглядала судова колегія в кримінальних справах, яка засідала без участі свідків та в закритому режимі. Все в кращих традиціях злочинного, антинародного тоталітарного режиму. Рішення суду було безкомпромісним: Ст. 54-10 ч. 1-а УК УРСР. Антирадянська пропаганда і агітація. Санкція статті передбачала позбавлення волі засудженого терміном від 6-ти місяців, аж до розстрілу. Алтайський крайовий суд засудив Еллі Горін-Кнойпаух до 10 років позбавлення свободи з поразкою в політичних правах терміном на 5 років [6, арк. 25]. Не зважаючи на касаційну скаргу, на те, що засуджено матір трьох неповнолітніх дітей, від 27 жовтня 1941 р., Верховний суд РСФРР залишив вирок без змін.

*Фото 11. Е. В. Горін-Кнойпаух серед в'язнів, друга праворуч в середньому ряду.
За спиною килим власноруч зітканий Е. Горін.
(СРСР, м. Барнаул, Алтайський край).*

Це рішення в черговий раз довело, що радянська державна тоталітарна система, власні інтереси ставила вище за людські.

В ході проведення пошукової роботи було встановлено, що під час окупації України німецькими військами двоє старших синів Еллі, Артур та Альвін потрапили до концтабору, однак були визволені Червоною армією. Молодшого сина Павла вдалося врятувати від полону, переодягнувши в жіночу сукню. В подальшому він єдиний виховувався в дитячому будинку.

Альвін одружився та мешкав з родиною в Кам'янець-Подільській області, де помер у 1954 р.

Молодший Павло, мешкав в Кіровській області м. Кірово-Чепецьк РФ, де помер 2007 р.

Елі Горін-Кнойпаух була звільнена з місць позбавлення волі в 1951 р., тоді ж повернулася в Україну, де проживала з родиною Альвіна до 1953 р.

14 жовтня 1953 р. Еллі переїхала жити до свого старшого сина Артура (Атусь) Романовича. Еллі Горін мешкала з родиною Артура 23 роки (в Тамбовській області, РФ). Допомогала виховувати трьох онуків: Павла (1952 р/н), Раїсу (1955 р/н), Еллі (1961 р/н). Наймолодшу онуку Еллі, назвали на честь бабусі, на її прохання. Артур Романович Горін помер в жовтні 1982 р.

Фото 12. Верхній ряд: зліва праворуч, онука Раїса, син Атусь (Артур), невістка Файна, друга невістка Олександра, онук Павло. Нижній ряд: зліва праворуч, онука Розалія, онука Еллі, бабуся Е. В. Горін (Кнойпаух), онука Олена, син Павло. (РСФСР, Тамбовська обл. серпень 1967 р.).

Еллі Горін-Кнойпаух померла 18 лютого 1976 р. на 76-му році життя. Похована в Тамбовській області, тепер РФ [10, арк. 266].

Лише 18 вересня 1991 р., на підставі ст. 3 п. «а» та ст. 5 п. «а» закону РСФСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій», Еллі-Горін-Кнойпаух було реабілітовано посмертно.

Список джерел та літератури

1. Інститут Історії України НАН України. Біографістика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Prosopohrafiia.
2. Дашкевич Я. Р. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури / Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАНУ. – 3-тє вид., доповн. – Львів: Літературна агенція «Піраміда», 2016. – 924 с.
3. Спеціальні історичні дисципліни: довідник: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. І. Н. Войцехівська (кер. авт. кол.), В. В. Томазов, М. Ф. Дмитрієнко [та ін.]. – К. : Либідь, 2008. – 520 с.
4. Чишко В. С. Біографічна традиція та наукова біографія в історії сучасності України / В. С. Чишко. – К. : БМТ, 1996. – 239 с.
5. Попик В. І. Світоглядні засади розвитку української біографістики та формування національних ресурсів біографічної інформації ХХІ ст. / В. І. Попик // Українська біографістика – Biographistica Ukrainica: зб. наук. праць / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського,

- Ін-т біографічних досліджень; редкол.: В. І. Попик (відпов. ред.) та інш.
– К., 2008. – Вип. 4. – 554 с.
6. Державний архів Служби безпеки України. – Спр. – 51943. – Ф.П. – 1941 р.
  7. Островой В. М. «Восток-Запад»: жизнь, ставшая кинолентой / В. М. Островой // Московская немецкая газета. – № 13 (162). – 26 июня. – 2005.
  8. Фото с. Ріпна, Хмельницька обл., Волочиський р-н. Сучасний вигляд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Ріпна>.
  9. Там само.
  10. Запис акту про смерть Горін Еллі Вільгельмівни – Виконавчий комітет Петровської сільської ради, Тамбовської області РРФСР від 18 лютого 1976 р., 480 арк.